ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARININ DİNLEME/ İZLEME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Fatma ÇIRAK¹

Dilek CERAN²

Öz

Ders kitapları, ait olduğu dersin öğretim programına göre hazırlanan temel materyallerdir. Bir ders kitabı farklı yönleriyle öğretim programında yer alan unsurlar bakımından incelenip değerlendirilmelidir. Bu incelemeler ders kitaplarındaki eksikliklerin tamamlanması ve iyileştirilmesi bakımından önemlidir. Bu çalışmanın amacı Türkçe ders kitaplarında, Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan yöntem ve tekniklerden hangilerine ne sıklıkta yer verildiğini belirlemektir. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Çalışma materyali olarak 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitapları kullanılmıştır. Ders kitaplarında her bir sınıf düzeyinde ayrı ayrı olmak üzere 8'er dinleme/ izleme metni bulunmaktadır. Metin ve etkinliklerden hareketle öğrenciden kullanılması istenen yöntem ve teknikler tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre toplamda 5. sınıf düzeyinde 11; 6. sınıf düzeyinde 12; 7. sınıf düzeyinde 14 ve 8. sınıf düzeyinde 13 kez dinleme/ izleme yöntem ve tekniklerine başvurulmuştur. 5. sınıf düzeyinde katılımsız ile eleştirel dinleme/ izleme; 6.sınıf düzeyinde katılımsız, eleştirel ve kendini karşısındakinin yerine koyarak dinleme/ izleme yöntem ve tekniklerine yer verilmemiştir. 7. sınıf düzeyinde ise katılımlı ve katılımsız dinleme/ izleme yer verilmeyen yöntemler arasındadır. 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde ortak olarak yer verilmeyen yöntem katılımsız dinleme/ izleme iken, 8. sınıflarda yer verilmeyen tek yöntem yaratıcı dinleme/ izlemedir. Bütün sınıf düzeylerinde en sık kullanılan dinleme/ izleme yöntemi, not alarak dinleme/ izleme olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dinleme, dinleme beceri, dinleme yöntem tekniği, dinleme etkinlikleri

¹ Bu çalışmada 2020 TR Dizin Dergi Değerlendirme Kriterleri'nin 8. maddesinde belirtilen araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, fatmacrkk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6857-6685>

³ Doç. Dr, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, dlkcrn@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-9010-0619>

SECONDARY SCHOOL TURKISH SCHOOL BOOKS' EXAMINATION IN TERMS OF LISTENING/MONITORING METHODS AND TECHNIQUES

Abstract

School books are the primary materials prepared in respect of the curriculum to which the lesson belongs. A school book must be examined on its different aspects according to the elements that exist in the curriculum. This examination is essential in terms of enhancing and completing the deficiency of the school book. This research aims to clarify the methods and techniques that are the parts of the Turkish Lecture Curriculum within Turkish course books and their frequencies. In this study, document analysis of qualitative research pattern is used. As the research material, the Turkish course books for secondary schools of 2019-2020 are used. In these books, 8 listening/ monitoring texts are specific for each class level. The methods and techniques that students are required to utilize were observed, and for the 5th graders, there are 11; for 6th-grade level students, there are 12; for 7th-grade level, there are 14, and for 8th-grade level, there are 13 listening/ monitoring methods and techniques employed. In 5th grade level, unattended and critical listening/ monitoring; in 6th grade, unattended, critical and empathetic listening/ monitoring methods and techniques are not allowed. In 7th grade level, attended and unattended listening/ monitoring are the methods that are not allowed. While in 5, 6, and 7th grades, not-allowed mutual methods are unattended listening/ monitoring; in 8th grades, the only not-allowed listening/ monitoring method is the creative listening/ monitoring method. In all grades, the most used listening/ monitoring method is found note-taking while listening/ monitoring method.

Keywords: *Listening, listening skills, listening methods, and techniques, listening activities*

1. GİRİŞ

Bir milleti temsil eden en temel yapı olan dil, bireylerin anlaşmasını sağlayan en köklü yapıdır. Dil eğitimi iki temel üzerine oluşturulur: anlamaya yönelik beceriler ve anlatmaya yönelik beceriler. Bu beceriler bireyde belli bir sıra ile kazanılır. Bireyin henüz anne karnında kazanmaya başladı ilk beceri dinleme becerisidir. Dinleme becerisi diğer dil becerilerine de temel teşkil etmektedir. Bu sebeptendir ki ilk okuma yazma eğitiminde en çok ağırlık verilen beceri dinleme becerisidir. Bu beceri doğuştan getirilen bir beceri olmasının yanında geliştirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Dinleme becerisi geliştirilmediğinde anlamaya dayalı bozukluklar dolayısıyla da anlatmaya bağlı bozukluklar kişinin günlük yaşamından akademik hayatına kadar olumsuz sonuçlara neden olacaktır. Dinleme becerisi geliştirildiği takdirde diğer becerilerin gelişmesine katkı sağlanacaktır. Günlük yaşamda en çok kullandığımız anlama sürecinde ilk başvurduğumuz beceri olan dinleme becerisi, bireyin toplumla bütünleşmesinde en önemli basamaktır.

“Dinleme, ses, müzik, gürültü, konuşma gibi sesli uyarıcıları işitmek, anlamak ve zihinde yapılandırmak için kulak ve beynimizde yürütülen karmaşık bir süreçtir. Dinleme, sadece sesleri doğru işitme işlemi değil, işitmenin ötesindeki işlemleri yani işitilenleri anlamak için gerekli zihinsel işlemleri de kapsamaktadır. Bu süreçte işitilenleri tanıma, anlama, bazılarını seçme, ön bilgilerle bütünleştirme ve zihinde yerleştirme gibi çeşitli işlemler yapılmaktadır” (Université Laval, 2001; akt. Güneş, 2019: 79). Dinlemenin: “sözlü iletişim sürecinde etkili anlama ve cevap verme yeteneği” (Johnson, 1995: akt. Doğan, 2016, s. 5); “seslerin ve varsa konuşma görüntülerinin farkında olmayla ve onlara dikkat vermayla başlayan, belli işitsel işaretlerin tanınması ve hatırlanmasıyla süren ve anlamlanmasıyla son bulan psikolojik bir süreç” (Ergin ve Birol, 2000, s. 115) gibi tanımları mevcuttur.

Bireyler günümüzde hem ulusal hem de uluslararası alanda kişisel, sosyal, akademik çevreler içerisinde bazı yetkinliklere sahip olmalıdır. Kişi öncelikle ana dilde iletişim kurma sürecinde alıcı ve ifade edici dil becerilerini etkili bir şekilde kullanmak istiyorsa ön koşul olarak iyi bir dinleyici

olmalıdır. Kişinin iyi bir dinleyici olması için eğitim sürecinde Türkçe dersindeki beceri eğitimlerinde yapılan uygulamalar ve etkinliklerin yerleri yadsınamaz. Bu sebeple dinleme becerisinin geliştirilmesinde kullanılan yöntem ve tekniklerin çeşitliliği de önem arz etmektedir. Söz konusu beceri alanındaki yöntem ve tekniklere “dinlemeyi ayrı bir öğrenme alanı olarak ele alan” (Özbay ve Melanlıoğlu, 2012) 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda detaylı bir şekilde yer verilmiştir. 2006’dan sonraki programlarda ise dinleme/ izleme yöntem ve teknikleri detaylandırılmamış, söz konusu yöntem ve tekniklerle ilgili 2006’daki açıklamalar esas kabul edilmiştir.

Dinleme yöntem ve teknikleri farklı tasniflerle ele alınmıştır. Doğan (2016) dinleme şekil ve türleri olarak bir ayırım yapmış; dinleme şekillerini: “etkileşimli dinleme” ve “etkileşimsiz dinleme”; dinleme türlerini ise “ayırt edici dinleme”, “estetik dinleme”, “etkili dinleme”, “eleştirel dinleme”, “empatik dinleme” olarak sınıflandırmıştır. Güneş (2019) ise dinleme türlerini; “metni takip ederek dinleme”, “sorgulayıcı dinleme”, “yaratıcı dinleme”, “pasif dinleme”, “katılımlı dinleme” ve “not alarak dinleme” şeklinde tasnif etmiştir. Ayrıca dinleme etkinliklerini ayrı bir başlık altında ele alarak “etkileşimsel etkinlikler” ve “etkileşimsel olmayan etkinlikler” ifadelerini kullanmıştır. Özbay (2009)’a göre dinleme türleri; “ayrıştırıcı dinleme”, “iletişimsel dinleme”, “estetik dinleme”, “bilgi için dinleme” ve “eleştirel dinleme” olmak üzere ayrılır. 2006 Türkçe Öğretim Programı’nda ise dinleme/ izleme yöntem ve teknikleri; “katılımlı dinleme”, “katılımsız dinleme”, “not alarak dinleme”, “kendini konuşanın yerine koyarak dinleme (empati kurma)”, “yaratıcı dinleme”, “seçici dinleme” ve “eleştirel dinleme” şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu programda bu yöntem ve teknikler açıkça tanımlanmış, ayrıca sınıf içi uygulamaların nasıl yapılacağı da açıklanmıştır.

Bu araştırmanın amacı ders kitaplarında Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan yöntem ve tekniklerden hangilerine ne sıklıkta yer verildiğini belirlemektir. 2019-2020 eğitim öğretim yılında ortaokullarda okutulan Türkçe ders kitaplarındaki dinleme/izleme etkinlikleri incelenerek kullanılan yöntem ve tekniklerin kullanım sıklığı sınıf düzeylerine göre verilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda araştırmanın alt problemleri şu şekilde oluşturulmuştur:

1. 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan 5. sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan dinleme yöntem ve teknikleri hangileridir ve kullanım nedir?
2. 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan 6. sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan dinleme yöntem ve teknikleri hangileridir ve kullanım nedir?
3. 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan 7. sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan dinleme yöntem ve teknikleri hangileridir ve kullanım nedir?
4. 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan 8. sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan dinleme yöntem ve teknikleri hangileridir ve kullanım nedir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi ile ilgili bilgilere yer verilecektir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Türkçe ders kitaplarında, Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan yöntem ve tekniklerden hangilerine ne sıklıkta yer verildiğini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman incelenmesi araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187).

2.2. Çalışma Materyali

Bu çalışmanın amacı 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer verilen dinleme yöntem ve tekniklerini ve kullanım sıklıklarını tespit etmektir. Bu bağlamda incelenen temel materyaller Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. İncelenen Türkçe Ders Kitapları

Kitabın Adı	Yazarı/ Yazarları	Yayınevi
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 5. Sınıf	Şule Çapraz ve Elif Diren	MEB Yayınları/ Ankara
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 6. Sınıf	Sabri Ceylan, Kadir Duru, Murat Pastutmaz ve Gülten Erkek	MEB Yayınları/ Ankara
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7. Sınıf	Ahmet Akgül, Nurcihan Demirer, Ebubekir Gürcan, Duygu Karadaş, İlkey Karahan ve Ali Uysal	MEB Yayınları/ Ankara
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 8. Sınıf	Hilal Eselioğlu, Sıdika Şef ve Ayşe Yücel	MEB Yayınları/ Ankara

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Doküman incelemesi yapılan bu çalışmada, temel materyaller ders kitapları olduğu için öncelikle ortaokul düzeyinde 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitapları belirlenmiş ve kitaplar EBA üzerinden PDF olarak temin edilmiştir.

Kitaplar her bir sınıf düzeyinde ayrı ayrı incelenmiş, öncelikle dinleme metinleri ve bu metinler için hazırlanan etkinlikler belirlenmiştir. Ders kitaplarında her bir sınıf düzeyinde ayrı ayrı olmak üzere 8’er dinleme/ izleme metni bulunmaktadır. Metin ve etkinliklerden hareketle öğrenciden kullanılması istenen yöntem ve teknikler tespit edilmiştir. Etkinlikler incelendiğinde bazı dinleme/ izleme metinlerinde birden fazla yöntem ve tekniğin birlikte kullanıldığı görülmüş, her biri ayrı bir frekans olarak ele alınmıştır. Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliği için araştırmacılar tarafından dinleme/ izleme metinlerini ayrı ayrı değerlendirilerek dinleme/ izleme yöntem ve tekniklerini belirlenmiş, ardından elde edilen veriler karşılaştırılmak suretiyle hangi yöntem ve tekniğin kullanıldığına karar verilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer verilen dinleme yöntem ve teknikleri ile kullanım sıklıkları tablolardan hareketle verilmeye çalışılmıştır.

2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan 5. Sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan dinleme yöntem ve teknikleri ve kullanım sıklığına ilişkin tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 2. 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılında Okutulan 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Dinleme Yöntem ve Teknikleri ve Kullanım Sıklığı

Dinleme/İzleme Yöntem Ve teknikleri	Kullanım Sıklığı f
-------------------------------------	-----------------------

Katılımlı Dinleme/ İzleme	1
Katılımsız Dinleme/ İzleme	-
Not Alarak Dinleme/ İzleme	7
Kendini Konuşanın Yerine Koyarak Dinleme/ İzleme (Empati Kurma)	1
Yaratıcı Dinleme/ İzleme	1
Seçici Dinleme/ İzleme	1
Eleştirel Dinleme/ İzleme	-
Toplam	11

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan 8 dinleme/ izleme metninde toplamda 11 olmak üzere 5 farklı yöntem ve tekniğe yer verilmiştir. En çok not alarak dinleme/ izleme (7) kullanılırken katılımlı dinleme/ izleme, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma), yaratıcı dinleme/ izleme ile seçici dinleme/izleme birer kez kullanılmıştır. Programda yer verilen katılımsız dinleme/izleme ile eleştirel dinleme/ izlemeye 5. sınıf düzeyinde yer verilmemiştir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan 6. Sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan dinleme yöntem ve teknikleri ve kullanım sıklığına ilişkin tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 3. 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılında Okutulan 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Dinleme Yöntem ve Teknikleri ve Kullanım Sıklığı

Dinleme/İzleme Yöntem Ve teknikleri	Kullanım Sıklığı F
Katılımlı Dinleme/ İzleme	2
Katılımsız Dinleme/ İzleme	-
Not Alarak Dinleme/ İzleme	7
Kendini Konuşanın Yerine Koyarak Dinleme/ İzleme (Empati Kurma)	-
Yaratıcı Dinleme/ İzleme	2
Seçici Dinleme/ İzleme	1
Eleştirel Dinleme/ İzleme	-
Toplam	12

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan 8 dinleme/ izleme metninde toplamda 12 olmak üzere 4 farklı yöntem ve tekniğe yer verilmiştir. En çok not alarak dinleme/ izleme (7) kullanılırken katılımlı dinleme/ izleme ile yaratıcı dinleme/ izleme ikişer kez, en az seçici dinleme/ izleme (1) kullanılmıştır. Programda yer verilen katılımsız dinleme/ izleme, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma) ile eleştirel dinleme/ izlemeye 6. sınıf düzeyinde yer verilmemiştir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan 7. Sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan dinleme yöntem ve teknikleri ve kullanım sıklığına ilişkin tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 4. 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılında Okutulan 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Dinleme Yöntem ve Teknikleri ve Kullanım Sıklığı

Dinleme/İzleme Yöntem Ve teknikleri	Kullanım Sıklığı F
Katılımlı Dinleme/ İzleme	-
Katılımsız Dinleme/ İzleme	-
Not Alarak Dinleme/ İzleme	7
Kendini Konuşanın Yerine Koyarak Dinleme/ İzleme (Empati Kurma)	1
Yaratıcı Dinleme/ İzleme	1
Seçici Dinleme/ İzleme	4
Eleştirel Dinleme/ İzleme	1
Toplam	14

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan 8 dinleme/ izleme metninde toplamda 14 olmak üzere 5 farklı yöntem ve tekniğe yer verilmiştir. En çok not alarak dinleme/ izleme (7) kullanılırken seçici dinleme/ izleme dört kez, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma), yaratıcı dinleme/ izleme ile eleştirel dinleme/ izleme birer kez kullanılmıştır. Programda yer verilen katılımsız dinleme/ izleme ile katılımlı dinleme/ izlemeye 7. sınıf düzeyinde yer verilmemiştir.

2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan 8. Sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan dinleme yöntem ve teknikleri ve kullanım sıklığına ilişkin tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 5. 2019-2020 Eğitim Öğretim Yılında Okutulan 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Kullanılan Dinleme Yöntem ve Teknikleri ve Kullanım Sıklığı

Dinleme/İzleme Yöntem Ve teknikleri	Kullanım Sıklığı F
Katılımlı Dinleme/ İzleme	2
Katılımsız Dinleme/ İzleme	2
Not Alarak Dinleme/ İzleme	4
Kendini Konuşanın Yerine Koyarak Dinleme/ İzleme (Empati Kurma)	1
Yaratıcı Dinleme/ İzleme	-
Seçici Dinleme/ İzleme	2
Eleştirel Dinleme/ İzleme	2
Toplam	13

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan 8 dinleme/ izleme metninde toplamda 13 olmak üzere 6 farklı yöntem ve tekniğe yer verilmiştir. En çok not alarak dinleme/ izleme (4) kullanılırken katılımsız dinleme/ izleme, katılımlı dinleme/ izleme, seçici dinleme/ izleme ile eleştirel dinleme/ izleme ikişer kez, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma)

bir kez kullanılmıştır. Programda yer verilen yaratıcı dinleme/ izlemeye 8. sınıf düzeyinde yer verilmemiştir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Türkçe öğretiminin temel becerilerinden birisi olan dinleme öğrenme alanı ve dinlediğini anlama; günlük hayatta, iletişim kurma sürecinde ve tüm disiplinlerde önem arz etmektedir. Dinleme becerinin geliştirilmesinde şüphesiz ki en önemli husus Türkçe dersidir. 2006 yılında hazırlanan program bu alanda yeni anlayışla hazırlanan bir program olduğu için sonraki programlara emsal teşkil eder. Bu programda yöntem teknikler detaylı olarak açıklanmıştır. Sonraki programlarda ise açıklamaya gidilmemiştir, kazanımlara göre ders kitaplarında etkinliklere yer verilmiştir.

Bu çalışmada, 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan Türkçe ders kitaplarındaki dinleme öğrenme alanına yönelik etkinliklerde hangi yöntem ve tekniklerin ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. 2019-2020 yılında okutulan Türkçe ders kitaplarında bazen dinleme yöntem tekniklerine dair etkinliğe yer verilmemiştir. Sadece dinleme/ izleme metni öncesi dinlemenin nasıl yapılmasına gerektiğine dair açıklama yapılmıştır.

Türkçe ders kitapları incelendiğinde öğretim programında da belirtildiği üzere her temada bir dinleme/ izleme metni yer almış, dinleme metnine yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Ders kitaplarında yer alan etkinliklerden genelde bir tanesi dinleme yöntem tekniğine yöneliktir. Dinleme kazanımlarına dair etkinlikler de dinleme/ izleme metinlerinin etkinlikleri içerisinde yer verilmiştir. Ancak dinleme/ izleme metnine yönelik hazırlanan etkinliklerin tamamı dinleme öğrenme alanı ile ilişkili değildir. Yazma, konuşma okuma, öğrenme alanlarına ya da dil bilgisine yönelik etkinliklere de yer verilmiştir. Bunun sebebi ana dili eğitiminin bir bütün olmasıdır. Tüm dil becerileri birbiriyle ilişkilidir. Dinleme becerinin geliştirilmesinde dinleme/ izleme yöntem tekniklerine yönelik her sınıf düzeyinde ortalama sekiz etkinlik mevcuttur. Nadiren dinleme/ izleme yöntem tekniğine yönelik etkinlik sayısının iki adet yer aldığı tespit edilmiştir. Dinleme/ izleme metni altında ikiden fazla dinleme/ izleme yöntem tekniğine yönelik etkinliğe yer verilmemiştir. Dinleme becerisi, dört temel beceri arasında etkinliklerde en az yer bulan becerilerdendir.

2006 Türkçe Öğretim Programı'nda öğrenme alanına yönelik kazanımlar sınıf düzeyine göre sıralanmamıştır. Etkinliklerin 6, 7. ve 8. sınıf düzeyine göre tasnifini sadece etkinlik örneklerinin verildiği bölümde yer almaktadır. Onun dışında öğretim programında yöntem tekniklerin sınıf düzeyine göre tasnifi yoktur. Etkinlerin tasnifinin 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda yapılmamasının bir eksiklik olduğunu belirtmek gerekir. Öğrencinin gelişim düzeyine göre bir aşamalandırma yapılmalıdır. 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda aşamalandırmanın yapılmasıyla bu eksiklik giderilmiştir.

Ortaokul 5. sınıf düzeyinde toplam dinleme/ izleme yöntemine sekiz etkinlik yer almaktadır. Yani her dinleme/ izleme metni içerisinde dinleme/ izleme yöntem tekniklerine yönelik bir etkinlik yer almıştır. Ancak bir etkinliğin içerisinde iki dinleme/ izleme yöntem tekniğine dair uygulamanın bir arada kullanıldığı da gözlenmiştir. Öğrencilerde dinleme/izleme sırasında not alma becerisi kazandırmak istenildiği açıkça görülmektedir. Sekiz dinleme/ izleme metni içerisinde yedi kez not alma stratejisinin kullanılması bu sonuca varmamızdaki temel sebeptir. Not alarak dinleme/izleme yönteminde öğrencilerin önemli gördüğü hususları not almaları istenilmiştir. Bunun yanı sıra seçici ve yaratıcı dinleme/ izleme yöntemi de not alarak dinleme/ izleme yöntemiyle bir arada kullanılmıştır. Seçici dinleme yaptırılmak istenildiğinde metin içerisindeki boşlukların dinleme sırasında doldurulması istenilmiştir. Seçici dinleme amaçlı dinleme yapılmasına katkı sağladığı için öğrenciler için verimli etkinlikler olduğu söylenebilir. Yaratıcı dinleme/ izleme yönteminin uygulaması sırasında ise öğrencilerin metnin devamına dair

yaptıkları tahminleri yazmaları istenmiştir. Öğrencilerin metnin devamına dair fikirleri ile metnin tamamının dinlenilmesi sonucunda değerlendirme yapılması istenilmiştir.

Not olarak dinleme/ izleme yöntemi öğrenim süresi boyunca öğrencilerin en çok ihtiyaç duyduğu yöntem olduğunu söylemek yanlış olmaz. Öğrencilerin bu beceriyi kazanması için etkinliklerde ve farklı yöntem tekniklerle bir arada kullanılması öğrencinin tekrarlarla ve yaparak bu beceriyi kazanmasını sağlayacaktır. Kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma) ve katılımlı dinleme/ izleme yöntem tekniğine yer vermek bu sınıf düzeyinde öğrencinin iletişim becerilerine katkı sağlayacaktır. 2019 Türkçe Öğretim Programı dikkate alındığında 5. sınıf düzeyinde not olarak, katılımlı ve grup hâlinde dinleme izleme yöntem tekniklerinin yer aldığını görmekteyiz. Ders kitabı ile program arasında büyük oranda uyum olduğu gözlenmektedir. Verilen yöntem teknikler 2006 programı ile de uyumludur.

Grup hâlinde dinleme yöntem tekniği bu güne kadarki programlarda açıklanmamış olmasına karşın 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda 5. ve 6. sınıf düzeylerinde yer almaktadır. 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan grup hâlinde dinleme yöntem tekniğinin 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda açıklaması yapılmamıştır. Ayrıca alan çalışmalarında da böyle bir yöntem teknikten söz edilmemiştir. Programda verilen yöntem uygun dinleme/ izleme metni açıklaması ya da etkinlik örneği de Türkçe ders kitaplarında yer almamaktadır. Sınıfta yapılan dinlemeyi, grup hâlinde dinleme olarak kabul ettiklerini düşünmekteyiz. Ancak söz konusu dinleme/ izleme yöntem tekniğine sadece 5. ve 6. sınıf düzeylerinde yer verilmesi bu düşüncemizle çelişmektedir. Bu yöntem tekniğe dair programı hazırlayanların açıklama yapması gerekmektedir.

6. sınıf düzeyinde en çok kullanılan dinleme/ izleme yöntemi not olarak dinleme/ izleme yöntem tekniğidir. Bu tekniğe sıklıkla yer verilmesinin nedeni öğrencilerin dinlediği metne odaklanmasını ve dikkatlerini metne vermesini sağlamaktır. Böylece öğretmen, öğrencilerin derse yönelmesini sadece derse odaklanmalarını sağlar. Aynı zamanda not olma dinlenenlerin hatırdan kalmasını kolaylaştıracaktır. 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda 6. sınıf düzeyinde katılımlı, katılımsız, not olarak ve grup hâlinde dinleme/ izleme yöntem tekniklerine yer verilmiştir. Programda yaratıcı dinleme/ izleme yöntem tekniği 6. sınıf düzeyinde yer almamaktadır ancak bu yöntem tekniğe bazen öğrencilerden sözlü şekilde cevap alınarak bazen de not alma becerisiyle metnin devamına dair fikirler üretilmesi istenilmiştir. Sözlü cevap arandığı bölümlerde etkinlik için bölüm bırakılmamış olup metnin başlığının yanında açıklamaya gidilmiştir. Not olarak dinleme/ izleme yöntem tekniğinin uygulanmasında ise önemli gördüğümüz yerleri not alınız ifadesi kullanılmış ancak not alınmasına dair etkinliğe yer verilmemiştir. Not olarak dinleme/ izleme yöntem tekniği anlamını bilinmeyen kelimelere ilişkin yapıldığında ise etkinlik olarak yer verilmiştir. Öğrencilere metnin ana fikri ve konusuna dair soru sorulduktan sonra tartışma yaptırılır. Daha sonra ise metin dinletilir. Öğrenci zihnindeki soruya yönelik amaçlı bir dinleme işlemi gerçekleştirdiği için bu tür etkinliklerde seçici dinleme yapıldığını söyleyebiliriz.

6. sınıf düzeyinde bir önceki düzeye ek olarak katılımsız dinleme/ izleme yönteminin yer aldığını 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda görmekteyiz. Programda yer almayasına karşın Türkçe ders kitabında etkinlik örneğine yer verilmemiştir. Katılımsız dinleme/ yöntem tekniğinin katılımlı dinleme/ izleme yöntem tekniğinden sonra kullanılmasının nedenin bilişsel düzeyle alakalı olduğunu düşünmekteyiz. Doğan (2016), "Dinleyiciler açısından katılımsız dinleme/ izleme katılımlı dinlemeye göre daha zordur. Çünkü bu dinleme türünde dinleyiciler kendi iç dünyalarıyla daha çok mücadele etme durumunda kalırlar. Dinlemeye devam etmek, anlaşılan bilgileri kendi bilgileriyle karşılaştırmak ve bir bilgi yapılandırması içinde olmak için dikkatin sürekli canlı tutulması gerekir. Bu ise kolay bir iş değildir" şeklinde açıklamıştır.

Bu çalışmada 6. sınıf düzeyinde 8 dinleme/ izleme metninde 4 farklı dinleme/ izleme yöntem tekniğine yer verildiği tespit edilmiştir. Katılımsız dinleme/ izleme, kendini konuşanın yerine

koyarak dinleme/ izleme (empati kurma) ve eleştirel dinleme/ izleme yöntem tekniğine dair etkinlik örneği tespit edilememiştir. Kurudayıoğlu ve Örgü Yaşar (2014) yılında yaptığı çalışmada 6. sınıf düzeyinde 6 dinleme/ izleme metninde 6 farklı yöntem tekniğine yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Yöntem tekniklerden bir tanesinin Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer almayan bir yöntem teknik olduğu sonucuna ulaşmış, katılımsız dinleme ve yaratıcı dinleme yöntem tekniklerine yer verilmediğini tespit etmiştir. İki çalışmada da ortak elde edilen sonuç 6. sınıf düzeyinde katılımsız dinleme/ izleme yöntem tekniğine yer verilmediği olmuştur. İki çalışma arasındaki farklılığın sebebinin ise öğretim programlarının ve ders kitaplarının değişmesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Türkçe dersi 7. sınıf kapsamında toplam beş farklı dinleme/ izleme yöntem tekniği kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu yöntemler not alarak dinleme, seçici dinleme, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme, yaratıcı dinleme ve eleştirel dinleme olarak sıralanabilir. Not alarak dinleme yöntemi, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma) hariç diğer yöntemlere tamamlayıcı olarak kullanılmıştır. 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma), katılımlı dinleme/ izleme, katılımsız dinleme/ izleme, not alarak dinleme/ izleme yöntem ve teknikleri 7. sınıf düzeyinde yer almaktadır. Ayrıca kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma) yöntem tekniği bu sınıf düzeyinde hem programa hem de ders kitabına dâhil edilmiştir. Eleştirel dinleme/ izleme, seçici dinleme/ izleme, kendini konuşanın yerine koyarak dinleme/ izleme (empati kurma) ve yaratıcı dinleme/ izleme yöntem tekniği programda açık olarak yer almamaktadır. Program gibi ifadesiyle bu konuda ders kitabı yazarlarına esneklik tanımıştır. Diğer yöntem tekniklerin kullanılmasına olanak tanımıştır. Ancak yine de bu kadar çok farklılığın mevcut olması tutarsızlığa sebebiyet vermektedir. Yer verilen yöntem tekniklerin 2006 Türkçe Öğretim Programı ile uyumlu olduğu gözlenmiştir.

Ortaokul 8. sınıf ders kitaplarının incelenmesi sonucunda altı farklı yöntemte yer verildiği tespit edilmiştir. Toplam on üç dinleme/ izleme yöntem tekniği kullanılmıştır. Not alarak dinleme en çok kullanılan dinleme/ izleme yöntem tekniği olmasına karşın 8. sınıf düzeyinde kullanım sıklığı önceki düzeylere göre azalmıştır. Öğrencilerin bilişsel gelişimlerine paralel olarak katılımlı ve katılımsız dinleme/ izleme yöntem tekniklerine önceki düzeylere göre daha çok yer verildiği gözlemlenmektedir. 2019 Türkçe Öğretim Programı incelendiğinde seçici, yaratıcı ve eleştirel dinleme/ izleme yöntem tekniklerinin önceki seviyelere ek olarak yer aldığını görmekteyiz. Bu sınıf seviyesinde seçici ve eleştirel dinleme/ izleme yöntem tekniklerine uygun dinleme çalışmaları ve etkinliklere yer verilmiştir ancak yaratıcı dinleme/ izleme yöntemine yönelik çalışma ya da etkinliğe yer verilmemiştir. Önceki sınıf seviyelerinde yeni fikirler üretebilmek amacıyla yaratıcı dinleme/ izleme çalışmasından yararlanıldığını görülmektedir. Bu konuda program ve ders kitabı arasında çelişkiler mevcuttur. Kullanılan yöntem tekniklerin 2006 programı ile uyumlu olduğu gözlenmiştir.

Ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda 2019 Türkçe Öğretim Programı'na göre yöntem tekniklerde kademli bir ilerleme söz konusudur. Öğrencilerin bilişsel seviyeleri dikkate alınmıştır. Türkçe ders kitaplarında yer alan toplam yöntem teknik sayısına baktığımızda ise 5, 6 ve 7 sınıflarda toplam yer alan dinleme izleme yöntem tekniği sayısında sınıf düzeylerine göre artış söz konusudur. 8. sınıf Türkçe ders kitabında dinleme/ izleme yöntem tekniğine yönelik hazırlanan etkinlik sayısı önceki sınıf düzeylerine göre artış hâlinde değildir.

Ders kitabı yazarlarının, seçici dinleme/ izleme yöntemiyle not alarak dinleme/ izleme yönteminin ayrımını hususunda karmaşa yaşadığını düşünmekteyiz. Yaptırılan etkinliklerde bazen istenilen soruların cevaplarına yönelik dinleme/ izleme yapılması bazen metinde boş bırakılan yerlerin dinlenilenden hareketle doldurulmasına yönelik çalışmalar yaptırılmıştır. Ancak dinleme/ izleme metninin yanında "Not alarak dinler." açıklamasına yer verilmiştir. Her iki uygulamada da not alma stratejisinden faydalanılabilir. Ancak öğrenci seçici dinlemede not

olarak dinleme yöntem tekniğine göre daha amaçlıdır. İhtiyacına yönelik dinleme yapar. Ayrıca not olarak dinleme/ izleme yöntem tekniğine yönelik yapılan diğer etkinliklerde önemli yerlerin not edilmesine ya da anlamlarını bilmedikleri kelimelerin not edilmesine yönelik etkinliklere yer verilmiştir.

Çerçeve Program olarak kabul edilen 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda not olarak dinleme/ izleme için özgün ifadelerle önemi yerlerin ve ifadelerin not alınması şeklinde açıklama yapılmıştır. Seçici dinleme/ izleme için ise önceden hazırlanmış sorular ya da bölümler için dinleme yapılması ifadeleri yer almaktadır. Türkçe ders kitabında seçici dinleme yöntem tekniğine yönelik etkinliklere 5. Sınıftan itibaren yer verilmesine karşın 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda ise sadece 8. sınıfta yer verilmiştir. Kitap yazarlarının dinleme yöntem tekniklerine dair etkinlik hazırlanma aşamasında programda yer alan ifadelere dikkat etmeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak ilk kez 2006 Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan dinleme/ izleme yöntem teknikleri 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda sınıfsal düzeyde sıralanarak ele alınmıştır. Örneğin, katılımlı dinleme katılımsız dinlemeden önceki sınıf düzeyinde yer almıştır. 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda sınıf düzeyinde yer almayan dinleme/ izleme yöntem tekniğe yönelik ders kitabında etkinlik örneklerine yer verildiğini söyleyebiliriz. Ancak bunlar öğrencinin zorlanabileceği etkinlikler değildir. Dinleme öğrenme alanı kapsamında 2019-2020 eğitim öğretim yılında okutulan ders Türkçe ders kitaplarının hazırlanmasında 2006 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan yöntem tekniklerin temel alındığını söylememiz gerekir. 2006 programında yer almayan tek yöntem grup hâlinde dinleme/ izlemedir. Türkçe ders kitaplarında dinleme yöntem tekniklerinin eşit dağılıma sahip olmadığı görülmüştür. Bunun öğrencilerin bilişsel seviyeleri ve ihtiyaçlarıyla alakalı olduğunu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Anderson, H. (1949). Teaching the art of listening. *School Review*. 57, 63-67.
- Brown, J.I. (1954). How teachable is listening?. *Educational Research Bulletin*, 33(4).
- Doğan, Y. (2016). *Dinleme eğitimi*. Ankara. Pegem A. Yayınları.
- Ergin, A. ve Birol, C. (2000). *Eğitimde iletişim*. Ankara. Anı Yayıncılık.
- Güneş, F. (2019). *Türkçe öğretimi: yaklaşımlar ve modeller*. Ankara. Pegem A. Yayınları.
- Güzel A. ve Karatay H. (2019). *Türkçe öğretimi el kitabı*. Ankara. Pegem A. Yayınları.
- Johnson, K. O. (1951). The effect of classroom training upon listening comprehension. *The Journal of Communication*. 1, 58.
- Kurudayıoğlu, M. ve Örgü Yaşar, F. (2014). 6. sınıf Türkçe dersi öğretmen kılavuz kitaplarındaki dinleme metinlerinin dinleme yöntem ve teknikleri açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(2), 1-14.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6,7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Türkçe dersi öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 5. sınıf*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 6. sınıf*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 7. sınıf*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 8. sınıf*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özçelik, D.A. (1992). *Eğitim programları ve öğretim*. Ankara: ÖSYM Yayınları.
- Özbay, M. (2009). *Anlama teknikleri – ı: dinleme eğitimi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Özbay, M. ve Melanlıoğlu, D. (2012). Türkçe öğretim programlarının dinleme becerisi bakımından değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 7(1), 87-97.
- Özbay, M.(2002). *Türkçe öğretiminde ihmal edilmiş bir alan dinleme eğitimi*. Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçemiz Sempozyumu. Ankara: ANAÇEV Yayınları. s.97-104.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Université Laval. (2001). *L'écoute en Classe et la Prise de Notes*, l'Université Laval.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.